

гордовитого усамітнення. Оскільки такі діти дуже вразливі, то дана реакція є тільки захисною (щоб більше не трапилось образи); вона підкорена одній програмі, тільки своєму кодексу розвитку: такі діти упереджено-заздрісні, болісно-одинокі, тривожно-напружені і, що нерідко, конфліктно-захисні. Такі діти поступово виштовхуються із формальних дитячих спільнот, погіршуються взаємини у сім'ї, виникає психологічна незахищеність дитини та пов'язані з нею захисні форми поведінки, перш за все агресивні, посилюється позиція «не такий, як усі».

Діти з нейротизмом несвідомо придушують природні нахили, бажання і особливо бояться проявити активність у тій сфері, яка торкається слабкої і вразливої сторони їх особистості. У зв'язку з постійним придушенням природної активності у дитини в корі головного мозку особливу збудливість набувають ті зв'язки, що складають основу так званої пасивно-захисної реакції (реакції уникнення небезпеки, складнощів). Ці реакції і супроводжуються відчуттям страху як афективного, емоційно-загостреного відображення у свідомості людини конкретної загрози для її життя та благополуччя.

Висновки. Проведений теоретичний аналіз наукових праць А.І. Селецького доводить, що нейротизм є первинним ускладненням розвитку особистості. У результаті вивчення психолого-педагогічної літератури ми дійшли висновку, що нейротизм – основне абстрактне ядро, яке є етіологічним базисом неврозу, порушеннями емоційно-вольової сфери; стан, характерний емоційною нестійкістю, зниженим настроєм, роздратованістю, втомою, неспокоєм, тривожним очікуванням, надмірними переживаннями стосовно малозначущих подій, низькою самоповагою, вегетативними розладами, надзвичайною нервовістю, а нейротичні реакції – індивідуальні риси, котрим властива тенденція до переходу в патологічний стан.

У вивчених працях відмічається також залежність проявів нейротизму від чинників його виникнення – біологічного чи мікросоціального. При цьому дослідження доводять, що визначальний вплив на виникнення нейротизму у дитини мають умови її виховання.

Отже, діти з нейротичними ускладненнями – складна та неоднорідна за їх проявами група, яку в цілому характеризує певний розлад відношень з оточуючим середовищем – однолітками, однокласниками, друзями, вчителями, батьками. Це проявляється у неадекватній поведінці, її спрощенні, послабленні спілкування, певній акцентуованості, невмінні успішно та соціально доречно проявляти свою активність; втраті емоційної та моральної рівноваги.

Однак, аналіз літературних джерел показав, що питання змісту чинників виникнення нейротизму, відповідних їм проявів у поведінці дитини та педагогічне забезпечення корекційно-виховного впливу на дітей з нейротичними ускладненнями ще не були спеціальним предметом психолого-педагогічних досліджень і залишаються недостатньо вивченими.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Виховання молодших школярів з нейротичними ускладненнями. Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.03 / В.В. Ерніязова; Ін-т спец. педагогіки АПН України. - К., 2003. - 19 с.
2. Ерніязова В.В. Сутність нейротизму як ускладнення розвитку дитини: теоретичне дослідження проблеми // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: Зб. наукових праць. - К.: Університет "Україна", 2004. - 448 с.
3. Колесіна Т.І. Особливості виховання дітей старшого дошкільного віку, схильних до негативних проявів у поведінці: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 / Колесіна Т.І.; Інститут проблем виховання АПН України. - К, 1997. - 172 с.
4. Селецкий А. Как борются с невротизмом / А.Селецкий // Комсомольская правда. - 2003. - 31 июля. - С. 13.
5. Селецкий А.И., Тарарухин С.А. Несовершеннолетние с отклоняющимся поведением. – Киев 1981.
6. Селецкий А.И. Психопатология детского возраста: навчальний посібник для студентів дефектологічних факультетів педагогічних вузів. – К.: КДПІ ім О.М.Горького, 1970. - 158 с.
7. Тухтарова И.В., Биктимиров Т.З. Соматопатология. Хрестоматия. – М.: Медицина, 2006. – 716 с.

УДК 376-056.264-053.5.015.31:616.8-009.83

КОРЕКЦІЙНА СКЛАДОВА СЕНСОРНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ З ВАДАМИ СЛУХУ

Польова І.І.

Стаття присвячена недослідженій проблемі у сурдопедагогіці, а саме сенсорному вихованню дошкільників з вадами слуху. Автор пропонує реалізацію знаково-символічного підходу на основі закономірностей і структури сприймання та маніпулятивної діяльності. На основі ознайомлення з природою

представлений шлях реалізації сенсорного виховання.

Стаття посвячена не дослідженій проблемі в сурдопедагогіці, а саме сенсорному вихованню дошкільників з недостатками слуху. Автор пропонує реалізацію знаково-символічного підходу на основі закономірностей і структури сприйняття і маніпулятивної діяльності. На основі ознайомлення з природою представлено шлях реалізації сенсорного виховання.

The article is devoted to an unexplored problem in surdopedagogy, namely to sensory education of under-fives with hearing impairment. An author offers realization of sign-symbolic approach on the basis of regularities and structure of perception and manipulative activity. On the basis of acquaintance with nature there is presented the way of realization of sensory education.

Ключові слова: сензитивний, маніпулятивна діяльність, структура сприйняття, сенсорне виховання, знаково-символічна складова.

Ключевые слова: сензитивный, манипулятивная деятельность, структура восприятия, сенсорное воспитание, знаково-символическая составная.

Keywords: senzitivny, manipulyativna activity, structure of perception, sensory education, sign-symbolic constituent.

Розвиток дошкільників з вадами слуху є залежним від змісту корекційно спрямованого навчання (Б.Д. Корсунська).

Історія розвитку дошкільної сурдопедагогіки свідчить про те, що на всіх етапах навчання дошкільників з вадами слуху зверталась особлива увага на відчуття і сприйняття дітей. Зокрема, наголошувалось на тому, що існують вражені аналізатори (Л.І. Фомічова, Н.В. Яшкова) та збережені (Р.М. Боскіс, Н.Г. Морозова). При цьому ще на початку зародження сурдопедагогіки, В. Флері зазначав, що саме на збережених аналізаторах доцільно організовувати розвиток дітей.

Так, Д.Б. Ельконіним вивчено онтогенез чуючих дітей та у відповідності з періодизацією здійснено за провідними видами діяльності періодизацію вікового розвитку. Маніпулятивна діяльність з 1-го року до трьох років є провідною, тому вона забезпечує інтенсивність психічного розвитку дітей вікової групи, і лишається надалі, особливо у період дошкільного періоду дитинства. Саме тому відчуття та сприйняття виступають підґрунтям маніпулятивної діяльності, в якій обстеження оточуючого світу відбувається від загального сприйняття через деталізацію до синтезування первинних вражень (М.М. Подд'яков).

Не дивлячись на те, що маніпулятивний вид діяльності змінюється на іншу, а саме на ігрову діяльність, перший не втрачає своєї значущості протягом всього періоду дошкільного дитинства.

Сенсорний розвиток дошкільника поєднує в собі дві взаємопов'язані сторони: засвоєння уявлень про різноманітні властивості та відношення предметів і явищ, а також оволодіння новими діями сприйняття, які дозволяють більш повно і розчленовано сприймати оточуючий світ. [1,3]

Ускладнення продуктивних видів діяльності дошкільників призводить до того, що дитини засвоюють певне коло еталонів.

Протягом дошкільного віку складається три основні види дій сприйняття: дія ідентифікації, дія віднесення до еталону і моделююча дія. Різниця між цими діями визначається у співвідношенні між властивостями предметів, що сприймаються, і тими еталонами, за допомогою яких ці властивості сприймаються. [1,4]

Основною інтелектуального розвитку дошкільного віку виступає сенсорний розвиток, який в умовах дизонтогенезу потребує особливого корекційного втручання, тому наукова проблема відсутності впливу, тобто, іншими словами, сенсорного виховання посідає одне з чільних місць сурдопедагогіки. Детальних даних щодо специфіки такого впливу у дітей з вадами слуху не спостерігається. Разом тим розроблені Л.І. Фомічовою теоретичні підходи до проектування навчання в рамках операційно-знакового підходу свідчать про можливість та необхідність сенсорного виховання на фундаментально інших психолого-педагогічних засадах, а саме на повному використанні знаків і символів в їхній знаково-опосередковуючій функції інтенсифікації розвитку.

Доведено, що успішність корекційного впливу залежить, перш за все, від спрямованості педагогічного впливу на ті ланки системи, які б забезпечували дієвість стимулів.

Саме тому перспективним виступає з'ясування того, яким саме має бути педагогічний вплив, виявлення характеру розвитку тих чи інших складників сенсорного виховання та при цьому найголовнішим залишається експериментально вивіреним відбір зовнішнього зорієнтованого педагогічного корегування.

Чуттєві сигнали, що аналізуються дитиною дошкільного віку з вадами слуху залежать, з одного боку, від характеристики таких сигналів, з іншого – від спроможності дитини їх зафіксувати, проаналізувати, узагальнити, віднести до певного класу і до певного виду.

В цілому розрізнення сенсорного типу можна звести до декількох усталених у науці підходів, які стосовно

дитини з вадами слуху доцільно описати як провідні.

Першим можна назвати співставлення і порівняння з еталоном. Розпізнавання відбувається при наявності співпадінь сенсорних стимулів та відповідно формою, яка сформована як образ. Яскравим представником такого підходу, як відомо, є О.А. Венгер.

Другим продуктивним підходом є гештальт-підхід, в якому вагоме місце посідає образ, де розпізнавання ґрунтується на сприйманні цілісного стимульного матеріалу, при цьому окремі його частини розцінюються як такі, що мають значення, у випадках, коли вони знаходяться у складі цілого.

Третім назвемо спосіб аналізу і обробки інформації, який, як правило, відбувається відповідно принципу „згори - вниз” та „знизу - вгору”. У даного підходу є паралельне позначення як аналітико-синтетичної діяльності. Стосовно дошкільного дитинства переходами в етапах сходження на сьогодні в нормі розвитку розглядаються як такі, що відповідають вимогам від загального до часткового, тобто „згори - вниз”. При цьому такий підхід щодо дошкільників з вадами слуху, як показали проведені нами дослідження, є науково вивіреним.

Розпізнавання сенсорної інформації починається з окремих її частин („знизу - вгору”), поєднання яких дає можливість встановлення цілісного предмета, в іншому випадку розпізнавання усього предмету призводить до впізнання його компонентів („згори - вниз”);

До четвертого підходу доцільно віднести подетальний аналіз. В структурі такого навчання розпізнання цілого відбувається після того, як проаналізовані елементарні якості стимулів, що складають ціле. Слід зазначити, що даний підхід має певну логічно-структурну схожість з аналітико-синтетичним підходом.

П'ятий підхід впізнання за прототипом важливий стосовно дошкільників з вадами слуху. Такий підхід в цілому близький до концепції розвитку і аналізу у дошкільників з вадами слуху, розпізнавання патернів відбувається при наявності співпадінь предмета, що сприймається з абстрактним або ідеальним розумовим образом.

Проведене нами дослідження стосовно дітей дошкільного віку з вадами слуху показало, що об'єкт за своєю сутністю, за складністю слід розподіляти за окремими характеристиками. Так, у з'ясуванні сенсорних стимулів при сприйманні конкретних даних простих об'єктів визначається якістю та інтенсивністю стимулів. Саме тому у розрізненні форми, кольорів, вони мають бути далекими одна від одної за формою і насиченістю, не змішуватись за близькістю кольорів. Відповідно до цього для порівняння дітям з вадами слуху дошкільного віку доцільно спочатку надавати для діагностики об'єкти, що розрізняються за вираженістю певних параметрів (близькість до критерію).

Тобто, одним із таких параметрів, як показало дослідження є близькість. Так, елементи цілого, які близько розміщені у часі і просторі мають тенденцію сприйматись разом. Окрім того, впливає на сприймання така загальна ознака як схожість. Так, однакові елементи, що вказують на одну структуру мають тенденцію сприйматись разом і тому діагностуються дітьми з вадами слуху як однакові.

Зокрема, відомо, що традиційно навчальний роздатковий матеріал надається дітям схожій величини (великий або малий), схожій сутності (люди або тварини, або рослини), схожих форм, що порушує адекватність сприймання. Саме тому сенсорне виховання дошкільників з вадами слуху має враховувати характер впливу стимульного матеріалу і базуватись на корекційних технологіях.

Дослідження показало, що критеріальність і символічність визначають адекватність сприйнятого об'єкта або ситуації дошкільниками з вадами слуху. Так, елементи, які виділені із загальної групи предметів за одним критерієм, за власною стимульною основою об'єднуються на основі такого критерію.

В той же час, предмети і конфігурації сприймаються настільки адекватно, наскільки дозволяють стимульні умови. Відомо, що розрізнені у сенсорному вихованні якості фігур призводять до позитивних наслідків. Вони, по-перше, є більш-менш незалежними від рівня сформованості сприймання, по-друге, не підлягають простому довільному спрощенню або упорядкуванню, тобто їх неправильна інтерпретація є практично неможлива.

У дошкільній педагогіці для діагностики сенсорного розвитку розроблені типові завдання. Наведемо приклади деяких з них:

Завдання 1. «Склади картинку».

Мета: діагностика зорового сприймання у дітей 3 - 5-річного віку. Обладнання: предметні картки цілі та розрізані на 3 частини (яблуко, мотрійка тощо). Хід виконання:

Дитині пред'являється ціла картинка як зразок та даються частини розрізаної картинки (такої ж самої).

Інструкція:

- Склади за зразком таку ж картинку. Для дітей 5-річного віку завдання ускладнюється:
- Скласти більш складні картинки (листівки, сюжетні картинки).
- Скласти картинку по пам'яті, без еталону.

Завдання 2. «Круг, трикутник, квадрат».

Мета: діагностика сприймання кольору, форми та величини у дітей 4 - 5 років.

Обладнання: зображення геометричних фігур різного кольору та розміру. Хід виконання:

Дитині даються завдання, спрямовані на диференціацію ознак кольору, величини, форми. Пред'являються картки із зображенням геометричних фігур. Інструкція:

- Дай ведмедику круг, дай ляльці трикутник, дай зайчику квадрат. Поклади квадрат на вікно. Поклади круг на диван. Поклади червоний круг, синій квадрат, принеси зелений трикутник.
- Збери всі круги, окремо поклади сині круги, зелені круги, жовті круги, червоні круги.
- Покажи трикутники, потім вибери сині трикутники, зелені трикутники, жовті трикутники, червоні трикутники.
- Збери усі квадрати. Вибери сині квадрати, червоні квадрати, жовті квадрати, зелені квадрати.
- Покажи маленькі круги (маленькі трикутники, маленькі квадрати).
- Збери великі трикутники (квадрати, круги).
- Покажи зелені великі квадрати, маленькі сині трикутники, великі червоні трикутники, маленькі зелені квадрати.

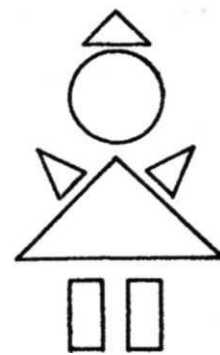
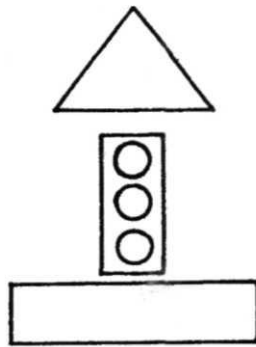
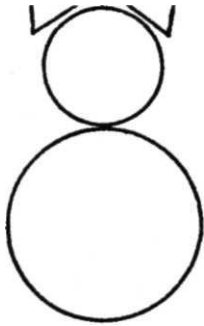
Завдання 3. «Назви фігури».

Мета: діагностика зорового сприймання форми предметів у дітей 4 - 5-річного віку.

Обладнання: таблички із зображеннями предметів, що складаються з різних геометричних фігур. Хід виконання:

Дитині по черзі пред'являються таблички із зображеннями предметів. Інструкція:

- Скажи, з яких предметів складені ці малюнки?

Фігури пред'являються залежно від рівня складності.

Завдання вважається виконаним, оцінюється знаком «+», якщо дитина правильно знайшла і назвала усі фігури (круг, трикутник, прямокутник) або допустила 1 - 2 помилки.

Завдання вважається виконаним, оцінюється знаком «+», якщо дитина допустила 3 - 4 помилки (2-й рівень).

Завдання вважається невиконаним, оцінюється знаком «-», якщо дитина допустила 5 помилок і більше (3-й рівень).

Для виявлення рівня вибіркової сприйнятності дитині можна запропонувати знайти тільки круг, тільки трикутник.

Завдання 4. «Слухай уважно». Мета: діагностика слухового сприймання (немовленнєвий слух) у дитини 3 - 4-річного віку.

Обладнання: предмети, що видають звук (папір, молоточок і т.д.) або запис звуків; предметні картинки. Хід виконання:

1) Визначення на слух реальних шумів та звуків: шелестіння паперу; звуки води, що капає з крану, стук молотка тощо.

Інструкція:

- Послухай і скажи, що звучить.

Або: дитина слухає і піднімає відповідний малюнок.

2) Дитині пропонується повторити заданий ритмічний малюнок (стукання, плескання).

Інструкція:

- Послухай і повтори.

Як видно із наведених прикладів, вагому частину слід віднести до використання практичного досвіду дітей, закріпленого у вербальному носії. Враховуючи дисфункцію у розвитку мовлення дошкільників з вадами слуху

набуті у дошкільній практиці напрацювання використати практично у сурдопедагогіці неможливо. Саме тому на основі результатів формувального експерименту ми в описово-етапному ключі наведемо оптимальність у корекційному підході до операції сенсорного виховання на матеріалі вивчення природи.

Виходячи з того, що сенсорне виховання у дошкільній сурдопедагогіці фахівці відносять до структури розумового виховання, у ознайомленні з природою власне природа виступає і стимулюючою основою і предметом, в якому таке виховання здійснюється.

Змістом у формування маніпулятивної діяльності виступили такі напрямки у ознайомленні з природою як жива і нежива природа. Зупинимось більш детально на такій складовій живої природи як рослинний світ.

Завдання з ознайомлення з рослинами базувались на зоровому обстеженні рослин. Так, дітям надавались завдання зібрати на території дошкільного закладу листя від різних дерев та кущів, а після цього однакові листя, які є у кожної дитини, зібрати в одну групу. Виявилось, що діти 5-7 років по-різному виконували завдання. Так, одні діти рвали багато листя з однієї рослини, інші діти зупинялися на 2-3 рослинах, і лише найменша група дітей підходили до 5-6 рослин, і не виявилось жодної слабчучої дитини, яка б підійшла до кожної рослини у дворі і порівняла уже зібране листя з тим, яке і росте саме на конкретній рослині. Тобто, умовно можна було виділити чотири різні типи ознайомлення дітей з рослинами.

Порівняти листя самостійно слабчучі діти не змогли. Тобто, у кожної дитини була певна кількість листя, але подальшої класифікації за формою листя не відбувалось.

Схожі дані отримані і при виконанні завдань іншої групи: віднести реальне листя до малюнку певної рослини; розкласти малюнки на три групи: вибрати групу дерев, групу кущів, групу трав, групу квітів. Тобто, не дивлячись на те, що під час навчання у дошкільному закладі діти здійснюють ознайомлення з оточуючим, мають працю у природі, виявилось, що за зоровим сприйманням знайомі слабчучим дітям предмети вони чітко не розпізнають.

Слабчучим дошкільникам також надавались завдання порівняти, яка рослина вища, яка нижча, який стовбур дерева товщай, а який тонший. Такого типу завдання отримували діти тієї вікової групи, в якій на формуванні елементарних математичних уявлень вони показали повну обізнаність з величини на знайомому дидактичному матеріалі. Тобто, дітьми як математичний зміст були засвоєні значення «високий», «низький», «товстий», «тонкий», «нижчий», «вищий», «тонший», «товщай», але переносу на основі зорового сприймання не відбулося. Отже, можна було припустити, що сенсорика дошкільника з вадами слуху не виступала самостійним чинником, що дозволив би дитині ознайомитись з природою і тому поставало питання про зміст, засоби, напрямки і закономірності здійснення у дошкільному закладі сенсорного виховання.

Вказані вище завдання наведені більш детально, але були використані у експерименті і інші: у живій природі дібрати рослини за величиною, формою, кольором, до пейзажу за сезонами дібрати відповідні зображення рослин, у групі неживої природи потрібно було встановити зв'язок між калюжами та снігом, градом, дощем, до розваг дітей дібрати пейзажі пір року, до овочів дібрати пору року за дозріванням, до стадій росту рослин дібрати пори року і т.д.

В цілому, виявилось, що слабчучі старші дошкільники виявили різний рівень виконання завдань, що було пов'язано зі сформованістю таких якостей, як послідовність зорового обстеження, дії з предметами при обстеженні, міра опори на власний життєвий досвід; міра узагальнення відчуттів за ознаками величини, кольору, температури, форми; ін.

Так, у процесі реалізації сенсорного виховання дитина з вадами слуху набуває власного досвіду, засвоює суспільний досвід. Предмети набувають точності, їхня кількість збільшується за обсягом, віднесеністю до групи та удосконалюється власне і сам спосіб сприймання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Венгер Л. А. Воспитание сенсорной культуры ребенка от рождения до 6 лет: Кн. для воспитателей дет. сада / Л.А. Венгер, З.Г. Пилюгина, Н.Б. Венгер; Под ред. Л. А. Венгера. - М.: Просвещение, 1988.
2. Вікова та педагогічна психологія / Уклад. О.В. Скрипченко та ін. - К., 2007. - 400 с.
3. Мухина В.С. Возрастная психология. - М., 1997.
4. Мухина В.С. Детская психология: Учеб. для студентов пед. ин-тов / Под ред. Л.А. Венгера,—2-е изд., перераб. и доп.— М.: Просвещение, 1985.—27 с. ил.
5. Эльконин Д. Б. Детская психология: [Учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по спец. психологии] / Ред.-сост. Б.Д.Эльконин. — М.: Академия, 2004. — 383 с: ил., табл.